

Arkeologisk schaktövervakning

NYHYTTAN LUNÅN

bytomt RAÄ 309 och hyttområde RAÄ 29 i Vika
socken, Falu kommun, Dalarna

Arkeologisk rapport 2014:6

Britt-Marie Hägerman

Arkeologisk schaktövervakning

NYHYTTAN, LUNÅN

bytomt RAÄ 309 och hyttområde RAÄ 29 i Vika
socken, Falu kommun, Dalarna

Britt-Marie Hägerman

Dalarnas museum

Arkeologisk rapport 2014:6

Renritning: Britt-Marie Hägerman

Form: Eva Carlsson

Framsida: Lunån, schakt 5, från vägkorset i norr mot vägkorset i söder. Fotograferat mot söder. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Rapporten kan beställas från Dalarnas museum, Box 22, 791 21 FALUN
tfn 023-76 55 00, fax 023-283 58, e-post info@dalarnasmuseum.se

© Lantmäteriet i2012/1270

© Dalarnas museum 2014

Tryck: Dalarnas museum, Falun, 2014

ISSN 1400-8815

Innehåll

Inledning	5
Syfte.....	6
Metod.....	6
Kunskapsläge.....	6
Undersökningen.....	6
Nyhyttan	6
Lunån	8
Resultat	11
Måluppfyllelse.....	12
Sammanfattning	12
Referenser.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Figurer	14

Inledning

I samband med nedläggning av jordkabel mellan Nyhyttan och Lunån, Vika, genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut, dnr 431-516-2013 (figur 1). De aktuella schakten grävdes inom RAÄ Vika 29:1 och 309:1, Vika socken, Falu kommun.

Schaktningsövervakningen genomfördes under november och december 2013. Uppdragsgivare var Falu Elnät AB. Arkeolog på plats var Britt-Marie Hägerman.

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med undersökningsområdena markerade med röda ringar. Skala 1:100 000.

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen i form av schaktningsövervakning var att närmare klargöra fornlämningarnas arkeologiska kunskapspotential inom den del som berördes av det planerade arbetsföretaget samt bilda underlag för en eventuell särskild undersökning.

Metod

Schakten grävdes etappvis och lades igen vartefter ledningen lades ner och museets arkeolog hade dokumenterat det. Ibland besiktigades schakten under pågående schaktning och ibland efter schaktning. Schaktväggarna och schaktbotten beskrevs, mättes, fotograferades samt mättes in manuellt.

Kunskapsläge

Kabelgrävningen berörde bytomt, Vika 309:1, i Nyhyttan samt Vika 29:1, hyttområde i Lunån. Hyttområde, Vika 27:1, i Nyhyttan och 34:1, fyndplats för trindyxa i Lunån, kom aldrig att beröras av schaktningsövervakningen trots att de ingår i beslutet från länsstyrelsen.

Nyhyttan finns omnämnd som kopparhytta på Tabula Geographica 1640 (U5). Namnet Nyhyttan (Nøyhitto) som by finns belagt 1481 (SOFI; Ståhl 1960). Hyttområdet (Vika 27:1) består av ett cirka 270x150 meter stort område med slaggvarp genom vilken en ställvis stenskodd bäck rinner (FMIS). Av hyttan eller andra konstruktioner syns idag ingenting. Nyhyttans bytomt (Vika 309:1) är avgränsad efter en karta från 1726 (U58-44:1) där det finns fem gårdar markerade. I Nyhyttan finns också en timrad parloge som är byggnadsminne. Den har genom dendrokronologisk analys daterats till slutet av 1400-talet (Länsstyrelsen Dalarna, BBR, Raihle 2005). Delar av Vika 27:1 och 309:1 i Nyhyttan schaktövervakades vid kabelgrävning 2009 (Bennström 2010). Inga säkra anläggningar påträffades, det återfanns inga daterande fynd och fornlämningarnas avgränsning verkade stämma.

Lunån (Lungaa) nämns första gången 1481 (SOFI; Ståhl 1960). Lunåns bytomt (Vika157:1) har en odefinierbar begränsning och består idag av en gård i bruk. Hyttområdet (Vika 29:1), 400x100 meter stort, består av två slaggvarpar och spridda slaggförekomster, som är belägna på båda sidor om en småforsig bäckfåra (NV-SÖ). Där finns även en dammanläggning för kvarn och sågverk. På en karta (U58-38:1) från 1704 nämns en kopparhytta i Lunån men den benämns som "förlorad", nedlagd. Den bör ha legat cirka 50 meter söder om smedjan.

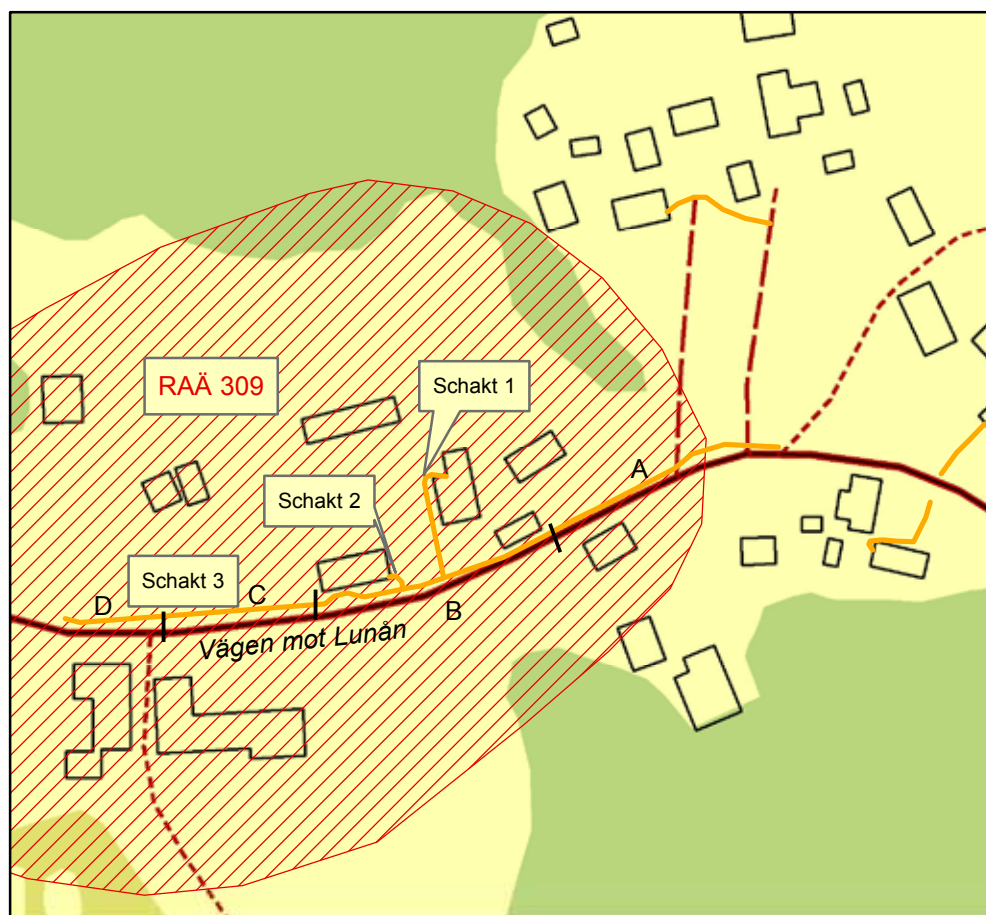
Undersökningen

Både i Nyhyttan och i Lunån blev det förändringar i schaktningsplanerna så kartorna över arbetsområdena från länsstyrelsens beslut stämmer inte överrens med föreliggande schaktkartor.

Nyhyttan

Först schaktades och besiktigades tre schakt som låg öster om och utanför fornlämningsområdet Vika 309:1 (figur 2). Där återfanns enbart matjord och orörd undergrund.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan över Nyhyttan med schakten markerade med orange och delsträckorna med bokstäver. Skala 1:2 000.

Schakt 1

Schaktet gick från vägen upp till ett bostadshus på fastigheten Nyhyttan 3:7 (postadress Nyhyttan 85). Schaktet var 0,6 meter djupt och 0,6 meter brett. Överst var 0,2–0,3 meter matjord med enstaka tegelfragment. Under matjorden var sand. En del sten, 0,1–0,5 meter stora, grävdes upp främst vid anslutningen till bostadshuset.

Schakt 2

Schaktet gick från vägen till ett bostadshus på fastigheten Nyhyttan 3:2 (Nyhyttan 61). Schaktet var 0,6 meter djupt och 0,6 meter brett. Överst var 0,2–0,3 meter med matjord. Under matjorden var sand. En del sten, 0,1–0,5 meter stora, grävdes upp.

Schakt 3

Schaktet grävdes längs vägens norra sida med början i fornlämningsområdets östra kant och slutade strax innan fornlämningsområdets slut i väst. Första delen (A) sträckte sig från öster fram till ett bostadshus (fastighet Nyhyttan 3:7) på norra sidan av vägen. Schaktet var 0,7–0,8 meter djupt och 0,6 meter brett. Överst var vägbeläggning, 0,3 meter, sedan gul grusig jord med en del sten, < 0,6 meter stora. Längst i väster var istället brun grusig jord med sten.

Delsträcka (B) sträckte sig mot väster och fram till ett bostadshus på fastigheten Nyhyttan 3:2. Schaktet var 0,6 meter brett och 0,9 meter djupt och grävdes i vägkant och i kant mot trädgårdar. I södra schaktkanten var det

Figur 3. Schakt 3 med profil vid vitt hus (fastighet Nyhyttan 3:7). Under matjords-/utfyllnadslagret, cirka 0,3 meter tjockt, ett cirka 0,2 meter tjockt lager bestående av mycket tegelkross, kol, sten och en bit kopparslagg. Under var rostjord och under det gulbeige jord. Fotograferat mot norr. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

överst grus och i norra schaktkanten var det matjord, tegel och sten, cirka 0,3 meter tjockt. Mycket stenar, upp till 0,8 meter stora. En sten troligen huggen. Trädgårdarna ligger högre än vägen och tomtmarken är utfylld för att få jämna trädgårdar och hustomter. Vid det vita huset (på fastighet Nyhyttan 3:7; längst i öster på del B), var under matjords-/utfyllnadslagret ett cirka 0,2 meter tjockt och cirka 5 meter långt lager bestående av mycket tegelkross, kol, sten och en bit kopparslagg (figur 3). Under var rostjord och under det gulbeige jord. Troligen var det ett parti med lite äldre utfyllnad.

Delsträcka (C) fortsatte mot väster och fram till utfart från fastighet Nyhyttan 3:2. I vägkant och i kant mot trädgårdar. I södra schaktkanten var det överst grus och i norra schaktkanten var det matjord och sten, cirka 0,3–0,5 meter tjockt. Under var rostjord och beige lera. Flera avloppsrör (plast och cement) korsade eller låg längs med schaktet.

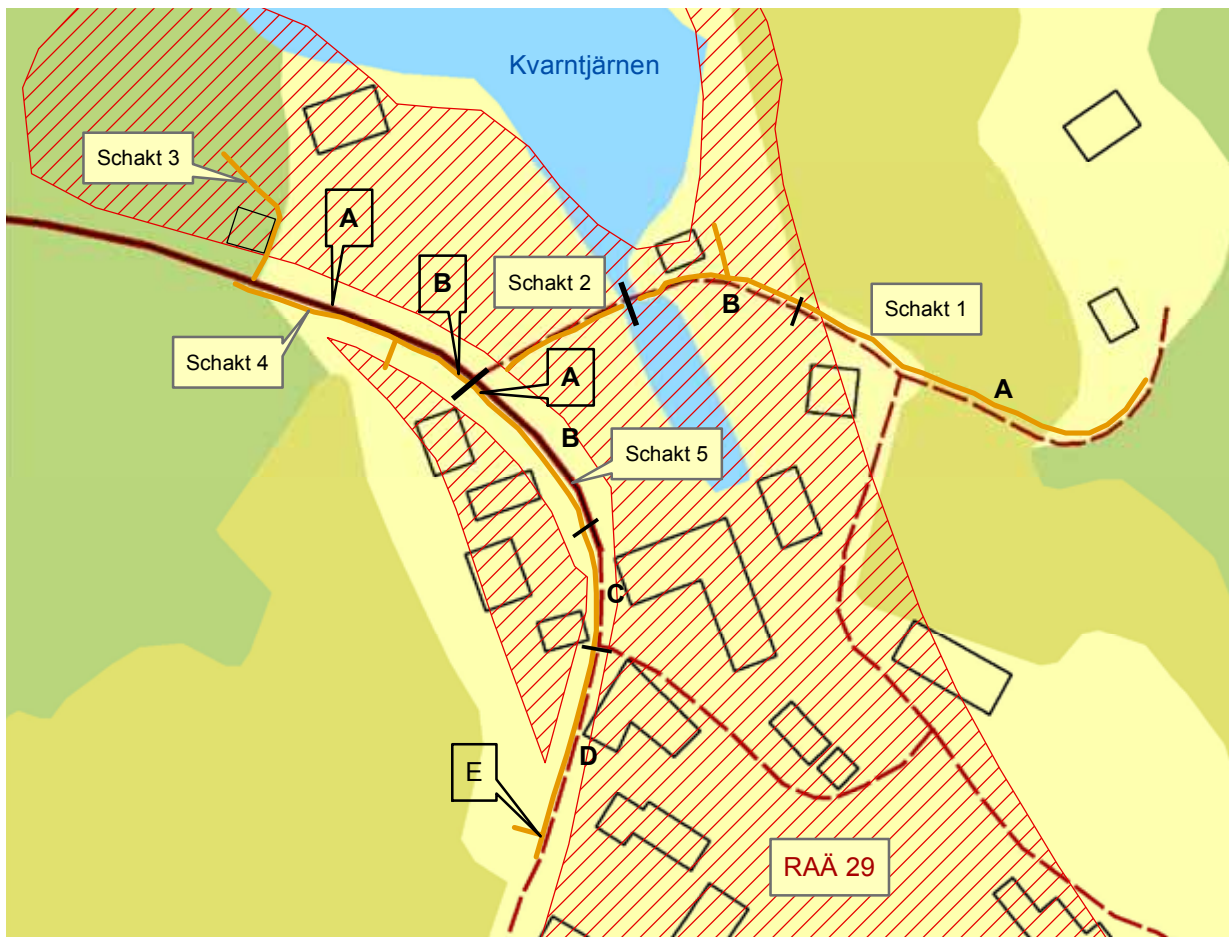
Delsträcka (D) fortsatte mot väster och förbi utfart från fastighet Nyhyttan 3:2 till schaktets slut i väster. Schaktet grävdes i vägkant, i utfart och i kant mot åker/äng. I södra schaktkanten var det överst grus och i norra schaktkanten var det matjord, sten och en del kopparslagg, cirka 0,3–0,4 meter tjockt. Under var beige lera. Schaktet varierade mellan 0,5 och 0,8 meter djupt.

Lunån

Först schaktades och besiktigades en del av schakt 1 som låg öster om och utanför fornlämningsområdet Vika 29:1 (se del A; figur 4).

Schakt 1

Delsträcka (A) drogs i åkerkanten/diket (SÖ-NV), cirka 0,6 meter djupt och 0,6 meter brett.

Figur 4. Utdrag ur fastighetskartan över Lunån med schakten markerade med orange. Skala 1:2 000.

Matjorden var 0,2 meter tjock och under den var beige lera. Marken omkring och i schaktet var stenrik, ett 20-tal större stenar, 0,4–1 meter stora, var upptagna ur schaktet.

Fortsättning av schaktet (B) (Ö-V) fram till ån (N-S) med en avstickare, 9 meter åt norr, till en ledningsstolpe. Schaktet gick från östra sidan av vägen över vägen och till strax söder om bron där ledningen skulle läggas i ån. Norr om vägen/schaktet är en smedja byggd, enligt skylt, år 1900. Schaktet var 0,6 meter djupt. Från ån och cirka 18 meter åt öster var ett kopparslagglager (figur 5). Matjorden var cirka 0,3 meter tjock. Översta 0,1–0,25 meter med grus och sand. De sista 7 meterna åt öster var det beige lera i botten samt ett kollager i slagg- och lerlagret.

Ån är på östra sidan kantad med naturligt rundade stenar i tre varv, 0,2–0,4 meter stora, varav det understa varvet ligger under vattenytan.

Schakt 2

Fortsättning av schaktet på västra sidan av ån och 23 meter åt väster, 0,6 meter brett och 0,6 meter djupt. Schaktet följde vägen och svängde av åt söder mot slutet. I hela schaktet var det slagg under ett cirka 0,2 meter tjockt lager med grus. De första 4 meterna från ån låg ett kollager över slagglagret, sedan kom tre meter med ett tegelkrosslager, 0,1 meter tjockt, 0,4 meter ner från markytan med kollageret under. Sedan var det slagg till 17 meter där den beige leran syntes i botten av schaktet.

Schakt 3

Cirka 27 meter långt, 0,6 meter djupt och 0,6 meter brett. Schaktet grävdes enbart i slagg. Från vägen och ner mot transformatorstation var det cirka 4 meter med slagg och efter det och runt transformatorstation var rödfärgad slagg. Efter transformatorstation var det överst 0,2 meter kol, 0,05 meter gult grus sedan rödfärgad slagg (figur 6).

Schakt 4

Från västra sidan av vägen, mitt för transformatorstation, till där schaktet anslöt till schakt 2. Schaktet var cirka 0,6 meter djupt och 0,6 meter brett.

2 meter söder om en liten infart mot åker var det 0,15 meter tjockt med väggrus, 0,2 meter rödfärgad slagg, 0,1 meter brun matjord blandad med slagg och under det beige grus och sand (markerad med A).

3 meter väster om punkten där schaktet anslöt till schakt 2 var det 0,2 meter väggrus, 0,1 meter rödfärgad slagg, 0,25 meter slagg och under det beige lera (markerad med B).

Schakt 5

Fortsättning från anslutning till schakt 2 i norr till längst i söder. Schaktet var 0,8 meter djupt och 0,6 meter brett.

1 meter öster (A) om där schaktet anslöt till schakt 2 bestod profilen av 0,05 meter tjock matjord, 0,1 meter rödfärgad slagg, 0,3 meter slagg, 0,05 meter kol, 0,2 meter slagg, 0,1 meter kol och sedan slagg.

Figur 5. Öster om ån med ån och smedjan i bakgrunden. Schakt 1 med kopparslagglagret som börjar utanför smedjan. Foto mot väster. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Figur 6. Schakt 3 längst i norr, norr om transformatorstation. Överst var 0,2 meter kol, 0,05 meter gult grus sedan rödfärgad slagg. Foto mot nordnordväst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Figur 7. Schakt 5 del B, västra schaktväggen mitt för postadress Lunån 110. Omväxlande med slagg, kol och gulffärgad slagg. Fotograferat mot väster. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Delsträcka (B) från anslutning till mitt för bostadshus (postadress Lunån 110). I schaktkanterna var röd- och gulffärgad slagg omväxlande med slagg och kol (figur 7).

Delsträcka (C) från mitt för hus (Lunån 110) till vägkorsning var endast slagg blandad med kol.

Delsträcka (D) från vägkorsning till schaktets slut i söder. Överst var 0,2–0,3 meter matjord med enstaka tegelfragment och sten sedan var 0,2–0,4 meter beige lera.

Vid schaktets slut (E) längst i söder (mittemot Lunån 113) var fyllnadsmaterial bestående av blandad matjord, tegelkross och sten, 0,2–0,4 meter stora, och i botten beige orörd lera.

Resultat

Vid Nyhyttan och genom Vika 309:1 schaktades totalt 306 meter företrädesvis längs vägen. Mestadels var det matjord och orörd undergrund. Vid fastigheten Nyhyttan 3:2 var marken upphöjd för att jämna till tomtmarken. Från fastigheten Nyhyttan 3:2 och västerut återfanns lite slagg i matjorden. Inga direkta spår efter gårdstomter kunde skönjas, möjligen undantaget nämnda förhöjning, trots att schaktet passerade i närheten av 1700-talets bebyggelse (schakt 3 delsträcka A och B).

Vid Lunån och genom Vika 29:1 schaktades totalt 363 meter företrädesvis längs vägen. Kopparslagglager (varp) återfanns till största delen inom fornlämningens avgränsning. Längst i nordväst (schakt 3) samt i mitten av området (schakt 4, 5 A och B) kunde spår av rostar anas, röd- och gulffärgad sten och slagg. Längst i nordväst har det även troligen varit kolupplag under något skede. Hyttan har troligen blivit nedlagd före 1704.

Slaggvarpen är i det närmaste urschaktad men det återstår ännu spår av rostar och kolupplag.

Måluppfyllelse

Följande mål uppfylldes inom ramen för förundersökningen:

- Kunskapen om fornlämningen har fördjupats.
- Fornlämningens innehåll och fördelning inom området har klargjorts.
- Bevaringsförhållandena har kunnat bedömas.

Sammanfattning

I samband med nedläggning av jordkabel mellan Nyhyttan och Lunån, Vika, genomförde Dalarnas museum en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i enlighet med länsstyrelsens beslut. Det aktuella schaktet grävdes inom RAÄ Vika 29:1 och 309:1, Vika socken, Falu kommun.

Vid Nyhyttan schaktades totalt 306 meter företrädesvis längs vägen. Mes-tadels var det matjord och orörd undergrund. Vid fastigheten Nyhyttan 3:2 var marken upphöjd för att jämna till tomtmarken. Från fastigheten Nyhyttan 3:2 och västerut återfanns lite slagg i matjorden.

Vid Lunån schaktades totalt 363 meter företrädesvis längs vägar. Kopparlagglager (varp), spår av rostar och kolupplag återfanns till största delen inom fornlämningens avgränsning.

Dalarnas museum förordar inga ytterligare arkeologiska insatser för det aktuella arbetsföretaget. Äldre lager och/eller konstruktioner kan fortfarande finnas såväl under som utanför de aktuella schaktens utbredning varför även eventuella framtida markarbeten i området bör övervakas av arkeologisk expertis.

Referenser

- Bennström, Greger. 2010. Arkeologisk schaktövervakning i Nyhyttan, ledningsdragnings genom RAÄ 27 och 309 i Vika socken, Falu kommun, Dalarna. Dalarnas Museum arkeologisk rapport 2010:5.
- BBR, Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister. 2014-01-10. www.bebyggelseregistret.raa.se
- FMIS, Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem, www.fmis.raa.se.
- LMV, Lantmäteriet Arkivsök, www.lantmateriet.se.
Lantmäteristyrelsens arkiv.
Akt U22-1:2. Stora Kopparbergs socken. 1655. Geografisk avritning.
Akt U58-38:1, Vika socken, Lunån. 1704. Geometrisk avmätning.
Akt U58-44:1. Vika socken. 1726. Geometrisk avmätning.
- Länsstyrelsen i Dalarnas län. Byggnadsminnesförklaring. 2008-12-01. Dnr 432-4012-89.
- Länsstyrelsen Dalarna, www.lansstyrelsen.se/dalarna/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/skyddad-bebyggelse/Byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-dalarna. 2014-01-10.
- Raihle, Jan. 2005. Medeltida timmerhus i Dalarna. Dalarnas museums serie av småskrifter 71. Särtryck ur årsboken Dalarna 2005. Falun.
- SOFI, Institutet för språk och folkminnes och ortnamnsdatabas, www.sofi.se. 2013-11-06.
- Ståhl, Harry. 1960. Ortnamnen i Kopparbergslagen. Kungliga Vitterhets-, Historie- och Antikvitets Akademiens handlingar, Filologisk-filosofiska serien 7. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-516-2013
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2013-08-12
Ekonomiskt kartblad: 13F 1j Rankhyttan, 13G 1a Övre Klingen
Socken: Vika
Fornlämning, RAÄ nr: Vika 29:1 och 309:1
Koordinater, SV (RT 90, 2,5 gon V): Nyhyttan X 6708912 Y 1499706
Lunån X 6708173 Y 1501362
Höjd (RH 70): Nyhyttan 155–165 meter över havet
Lunån 150 meter över havet
Inmätning: Manuell
Uppdragsgivare: Falu Elnät AB
Utförandetid: 1 november–3 december 2013
Schaktlängd: Nyhyttan 306 meter
Lunån 363 meter
Fälttid: 28 timmar
DM projektnummer: 1534
DM diarienummer: 80/13
Arkeologisk personal: Britt-Marie Hägerman
Fältarbetsledare: Britt-Marie Hägerman
Projektansvarig: Eva Carlsson

Dokumentationsmaterialet bestående av 21 foton från Nyhyttan och 43 foton från Lunån förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

Figurer

- Figur 1. Utdrag ur terrängkartan med undersökningsområdena markerade med röda ringar. Skala 1:100 000.
- Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan över Nyhyttan med schakten markerade med orange och delsträckorna med bokstäver. Skala 1:2 000.
- Figur 3. Schakt 3 med profil vid vitt hus (fastighet Nyhyttan 3:7). Under matjords-/utfyllnadslagret, cirka 0,3 meter tjockt, ett cirka 0,2 meter tjockt lager bestående av mycket tegelkross, kol, sten och en bit kopparslagg. Under var rostjord och under det gulbeige jord. Fotograferat mot norr. Fotograf Britt-Marie Hägerman.
- Figur 4. Utdrag ur fastighetskartan över Lunån med schakten markerade med orange. Skala 1:2 000.
- Figur 5. Öster om ån med ån och smedjan i bakgrunden. Schakt 1 med kopparslagglagret som börjar utanför smedjan. Foto mot väster. Fotograf Britt-Marie Hägerman.
- Figur 6. Schakt 3 längst i norr, norr om transformatorstation. Överst var 0,2 meter kol, 0,05 meter gult grus sedan rödfärgad slagg. Foto mot nordnordväst. Fotograf Britt-Marie Hägerman.
- Figur 7. Schakt 5 del B, västra schaktväggen mitt för postadress Lunån 110. Omväxlande med slagg, kol och röd och guldfärgad slagg. Fotograferat mot väster. Fotograf Britt-Marie Hägerman.

Dalarnas museum

Postadress

Box 22, 791 21 Falun

Besöksadress

Stigaregatan 2-4, Falun

Tel 023-76 55 00

info@dalarnasmuseum.se

www.dalarnasmuseum.se